

УДК 378.016:785

ВАСИЛЬ ПРОЦЮК

Педагогічний коледж Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

ІНСТРУМЕНТАЛЬНА ПІДГОТОВКА ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті розкриваються особливості інструментальної підготовки студентів вищих навчальних закладів та її важливість для формування професійної педагогічної майстерності вчителя музики.

Ключові слова: професійно-педагогічна підготовка, інструментальна підготовка, педагогічна майстерність

Постановка проблеми. Соціокультурні та економічні зміни, що відбуваються в державі, впливають на всі сфери життя України, і, звичайно, на підготовку майбутніх педагогів. Нині вітчизняній школі потрібні педагоги-професіонали, які не лише глибоко знають свій предмет, мають добру фундаментальну та психолого-педагогічну підготовку, професійну ерудицію, високу загальну культуру, але й здатні сформувати творчу особистість і можуть привести освіту України до європейського освітнього стандарту. Інтегрування української педагогічної освіти в загальноєвропейський та світовий освітній простір вимагає усвідомлення засад і принципів сучасної професійно-педагогічної підготовки вчителя.

Від ґрунтовної фахової підготовки учителя музики, його творчої самовідданості у справі виховання підростаючого покоління залежить рівень вихованості, духовної культури школярів. Створити атмосферу зацікавленого ставлення до музичного мистецтва може лише той педагог, який володіє великим арсеналом емоційного впливу на дітей. Уміння говорити правильно і виразно, уміння жестом, мімікою, поглядом виражати свої почуття і ставлення, уміння керувати своїм психічним станом, бачити себе з боку значною мірою визначають успішність педагогічного спілкування. Всі ці уміння об'єднують у поняття «педагогічна техніка вчителя» (Л.Рувінський). Оволодіння педагогічною технікою є однією зі сходинок до педагогічної майстерності.

Аналіз досліджень та публікацій. Важливе значення для розв'язання питань професійної підготовки майбутнього вчителя музики мають дослідження вчених із різних аспектів: концептуальних засад педагогічної майстерності та педагогічної творчості (О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Мойсеюк, С. Сисоева, М. Сметанський та ін.); професійної педагогічної підготовки (О. Абдуліна, І. Богданова, В. Боднар, Б. Дьяченко, Г. Кутузова, А.Линенко, О.Отіч, Н. Савченко, В.Семиченко, та ін.); мистецької освіти (М.Лещенко, Л.Масол, Н. Миропольська, В.Орлов, Г.Падалка, Т.Рейзенкінд, О.Ростовський, О.Рудницька та ін.); музично-виконавських навичок (Л.Василенко, Л. Гусейнова, Н. Згурська, В. Крицький та ін.).

Метою статті є розкриття особливостей інструментальної підготовки студентів та її важливості для вдосконалення фахової майстерності майбутніх учителів музики.

Виклад основного матеріалу. Сукупність систематизованих знань, умінь і навичок, поглядів та переконань складають зміст підготовки майбутнього фахівця у навчальному закладі. Зміст професійно-педагогічної освіти як науково обґрунтована система дидактично та методично оформленого навчального матеріалу для різних освітніх і кваліфікаційних рівнів, визначених державним стандартом освіти, освітньо-професійною програмою, структурно логічною схемою підготовки, навчальними програмами дисциплін, іншими нормативними актами органів державного управління освітою та вищого навчального педагогічного закладу відображається у відповідних підручниках, навчальних посібниках, методичних матеріалах, дидактичних засобах, а також під час проведення навчальних занять та інших видів навчальної діяльності.

У новому тлумачному словнику української мови зазначено, що підготувати – це давати необхідний запас знань, передавати навички, досвід в процесі навчання, практичної діяльності; навчати, тренувати, підковувати [6, с.359]. Поняття «підготовка» великий тлумачний словник сучасної української мови визначає як запас знань, навичок, досвіду і т. і., набутий у процесі навчання, практичної діяльності [2, с.767], а поняття «готовність» – як стан готового [2, с.194].

Сутність підготовки майбутніх учителів, на нашу думку, розкривається певною мірою через конкретизацію таких термінів як «професійна підготовка», «професійно-педагогічна підготовка». У сучасній психолого-педагогічній науці склалося декілька підходів до визначення сутності професійної підготовки. Психологи розглядають її як засіб приросту індивідуального потенціалу особистості, розвиток її резервних сил, пізнавальної творчої активності на основі оволодіння її загальнонауковими та професійно-значущими знаннями, уміннями й навичками. Представники педагогічної науки вбачають сутність професійної готовності у набутті професійної освіти, що є результатом засвоєння знань і умінь, формування навичок і необхідних особистісних професійних якостей.

Окремим напрямом професійної підготовки є професійна педагогічна підготовка. Науково обґрунтувати сутність підготовки майбутніх учителів можливо за умов вивчення і критичного аналізу усіх зазначених підходів, ґрунтовного дослідження змісту і структури діяльності вчителя. Дослідники психолого-педагогічної науки визначають її як процес навчання студентів у системі занять з педагогічних дисциплін та педагогічної практики, а також його результат, що характеризується певним рівнем розвитку особистості вчителя, сформованості його загально-педагогічних знань, умінь та навичок; педагогічну систему з певною структурою, змістом, взаємозв'язком та взаємозумовленістю основних компонентів; пізнавальну діяльність, у процесі якої одночасно із засвоєнням знань відбувається активне включення студентів у практичну педагогічну діяльність.

На думку Л.Масол, підготовка вчителя музики включає універсальні людські якості і здібності, які не залежать від сфери їх вияву, наприклад, ініціативність, здатність організувати діяльність (власну або інших людей), вміння адаптуватись у нових нестандартних ситуаціях, готовність критично аналізувати та адекватно оцінювати результати діяльності не лише з боку значущості для себе, а й зі сторони наслідків для інших [5, с. 10].

О.Пехота зазначає, що стимулом розвитку і вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя була і залишається наявність протиріч:

між постійним зростанням вимог до вчителя і можливостями їх повного відображення і врахування в системній професійно-педагогічній підготовці;

між змінами в змісті педагогічної праці і рівнем їх відображення в змісті і методах професійно-педагогічної підготовки [9, с. 42].

Професійна педагогічна підготовка вчителя музики включає в себе поняття «інструментальна підготовка», яка здійснюється у процесі засвоєння різних навчальних дисциплін (основний музичний інструмент, додатковий музичний інструмент, акомпанемент). Під нею ми розуміємо цілеспрямований, двосторонній процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога і студента, кінцевою метою якого є формування необхідних і достатніх знань, умінь і навичок для здійснення професійної діяльності. Майбутній учитель музики повинен досконало володіти хоча б одним музичним акомпануючим інструментом, наприклад фортепіано, баяном, акордеоном, бандурою. Можливе, залежно від умов та традицій, що складаються в навчальних закладах, вивчення хроматичної сопілки (рекомендовано для вивчення зі школярами в загальноосвітній школі з 2 класу), струнних, духових інструментів.

Готовність майбутнього вчителя до інструментальної діяльності, на нашу думку, – це таке особистісне утворення, що забезпечує внутрішні умови для успішного її виконання. Компонентами готовності особистості до діяльності прийнято вважати ставлення до діяльності, мотиви, знання про предмет і способи діяльності, навички та вміння їхнього практичного використання. О.Пехота вказує, що готовність майбутнього вчителя до

професійного саморозвитку є утворенням, яке забезпечує необхідні внутрішні умови для успішного професійного зростання. Вона розглядає її як єдність чотирьох складових компонентів: ціле-мотиваційного, змістового, операційного та інтеграційного [9, с. 18].

На формування потреби в оволодінні знаннями, суттєво впливає ситуація, коли студент переживає задоволення від своїх успіхів. Він тоді укріплює віру в свої сили, розуміє, що його зусилля можуть давати позитивні результати. Наголошуючи на необхідності формування мотивації до навчання, доцільності використання педагогом різноманітних форм і методів активізації творчої діяльності студента, наголошуємо на важливості позитивного кінцевого результату. Тут необхідно, щоб викладач вибрав необхідні музичні твори, чітко визначив виконавські можливості студента, швидкість засвоєння ним програмового матеріалу, окреслив план роботи тощо.

Творчість, на думку В. Рибалки, слід розглядати як один із засобів підвищення емоційного тону учнів, закріплення комплексу емоційно-вольової регуляції і, головне, актуалізації позитивної гами переживань, яка супроводжує ефективну працю, переживання радощів від досягнутого почуття впевненості у своїх силах, у своєму творчому потенціалі [11, с. 191]. Саме у процесі творчої професійної діяльності розкриваються творчі можливості педагога, відбувається їх реалізація та розвиток. За таких умов виникає необхідність підготовки вчителя до усвідомлення рівня особистої творчої педагогічної діяльності, формування у нього потреби аналізувати власний педагогічний досвід і впроваджувати досвід інших.

Педагог не має можливості передати весь свій досвід, суму знань, умінь і навичок студенту, свою педагогічну майстерність. Однак він може сприяти створенню умов для цього, надати необхідні рекомендації, поради, щоб сформувати майстерність майбутнього вчителя. О. Рудницька вказує, що педагогічна майстерність – це «особливий стан творчого самовираження, активності, різнопланового бачення ситуації, її глибокого усвідомлення або розвиненої інтуїції; здатність рухатися до мети; прагнення до вдосконалення і завершення розпочатої справи на якнайвищому якісному рівні» [12, с. 14-15].

Вказуючи на залежність ефективності заняття від психологічної самоорганізації вчителя, С. Подмазін зазначає, що його щира зацікавленість у дітях, симпатія до них, увага і педагогічно довершена форма спілкування створюють клімат психологічного комфорту, який підвищує працездатність, поліпшує настрої, допомагає уникненню перевтоми [10, с. 54].

Закономірно, що у класі педагога усі студенти мають різну підготовку, по-різному засвоюють навички і уміння, відповідно до своїх виконавських можливостей реалізують задум композитора чи поради й рекомендації вчителя. У зв'язку з цим студентам пропонуються завдання різного рівня складності. Індивідуальний підхід завжди розглядається в єдності з диференційованим. Тому, як вказує О.Отич, навчально-виховний процес повинен організовуватися з «урахуванням типових індивідуальних особливостей студентів (сили, швидкості і врівноваженості психічних процесів; рівня загального, культурного, інтелектуального, морального, творчого, художнього та ін. розвитку тощо)» [7, с.194]. А нехтування індивідуальним та диференційованим підходами у навчанні та вихованні особистості може призвести до того, що навіть здібні студенти втрачають інтерес до навчання, праці.

Розглядаючи детально деякі акмеологічні умови і фактори, механізми і критерії розвитку професіоналізму, А. Деркач зазначає, що особистість є відповідальною за ціннісні орієнтації, ідеали, менталітет, моральні та естетичні норми в професії [3, с.307]. Якості кваліфікованого спеціаліста регулюють той рівень професіоналізму, який потрібен суспільству в даній професії і на даному робочому місці. Важлива роль у підготовці й становленні професіонала, на його думку, належить професійній відповідальності, як інтеграційній якості спеціаліста, що проявляється в його «здатності приймати обґрунтовані рішення у сфері своєї професійної діяльності, проявляти наполегливість і добросовісність в їх реалізації і в готовності відповідати за їх результати і наслідки» [3, с. 603].

О. Отич зазначає, що «різні види мистецтва, підпорядковуючись єдиним художнім та естетичним законам, втілюючи єдину естетичну ідею краси, мають свою специфіку впливу на особистість», володіють своїми специфічними можливостями у розвитку творчої

індивідуальності вихованців [8, с. 418-419]. Виходячи з цього, варто шукати аналогії в передачі образу музичного твору в інших видах мистецтва (література, образотворче мистецтво, театр тощо).

Педагог, ілюструючи музичний твір, закладає інформацію про особливості його виконання. Зрозуміло, що спостерігаючи, як діють чи поведуться інші, кожен легко помічає і прагне самостійно передати побачене й почуте, привласнює чужий досвід. Позитивним моментом є використання відео, чи хоча б звукозапису розучуваного твору.

Важливим у роботі зі студентами є демократичний стиль, який означає, передусім, надання їм чималого самостійності у здобуванні знань. Крім того, такий спосіб спілкування передбачає організацію сприймання студентами знань через їх власний практичний досвід. Тому, на нашу думку, доцільно, по можливості, робити відеозаписи виконання музичного твору самими студентами. Педагогу під час перегляду та аналізу запису слід утримуватися від критичних зауважень, даючи можливість студенту самостійно робити висновки та вказувати способи реалізації задуманого.

Для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу потрібно, щоб в ньому були закладені стимули до формування у майбутніх спеціалістів умінь самовдосконалюватися. Умовами для цього можуть бути: наявність потреби у цілеспрямованому поповненні знань; психологічна підготовка до самовдосконалення; постановка чітко сформульованої мети самоосвіти та чітке планування самоосвітньої діяльності; забезпечення необхідною літературою, правильний вибір матеріалу для самостійного вивчення та наявність творчого ставлення до нього; володіння методикою розумової праці, систематичність і послідовність у самоосвіті; прояв вольових зусиль з організації самоосвіти і використання нових знань у процесі практичної діяльності.

Навчання гри на музичному інструменті, на думку А. Берези та Б. Нестеровича, – це, насамперед, «підготовка молодого людини до філософського світосприйняття і усвідомлення сутності життя: пізнання і відчуття його у власних переживаннях, практичних способах самовираження, активізації інтуїтивно-естетичних вражень тощо» [2, с. 7]. Науковці стверджують, що у процесі інструментального музикування відбувається загальний та музичний розвиток особистості студента: вдосконалення інтелектуальних здібностей (аналіз та інтерпретація музичних творів), формування естетичного смаку (усвідомлене систематичне спілкування з музичним мистецтвом), розвиток художньо-образної уяви та емоційності (розуміння і переживання ідейного задуму, музичного змісту виконуваних творів), виховання артистично-вольових якостей тощо. Мотивація до музичних занять може зростати лише на підґрунті професійно гнучкої та творчої атмосфери навчання, у якій фігурують три «головні методичні принципи роботи зі студентами: зацікавлення, захоплення і задоволення» [2, с. 9].

Важливою складовою інструментальної підготовки майбутнього вчителя музики є формування умінь і навичок виконання вокального твору під власний супровід. Умінь поєднувати функції вокаліста та акомпаніатора, контролювати та узгоджувати динаміку співвідношення голосу та інструменту, розподіляти увагу між виконанням пісні та спілкуванням з аудиторією за допомогою виразної міміки, як зазначає Т. Карпенко, є запорукою яскравої емоційної ілюстрації музичного твору [4, с. 11].

Самовдосконалення передбачає і самовиховання як усвідомлений і керований процес, зокрема, оволодіння музичним інструментом, що полягає у систематичній і свідомій діяльності, спрямованій, перш за все, на пізнання самого себе, потім вже на вироблення і вдосконалення своїх позитивних якостей та викорінення негативних. Головними завданнями процесу самовиховання з позицій акмеологічного підходу є трансформація знань, узагальненого соціального досвіду в свідомість особистості і перетворення їх у керівництво до дії, в потребу до самовиховання, спонукання людини до усвідомлення позитивних та негативних сторін свого розвитку, формування впевненості в тому, що необхідно систематично і цілеспрямовано займатися самовдосконаленням, своєчасно вносити корективи у свою практичну діяльність і поведінку (А. Деркач [3, с. 645]).

Висновки. Інструментальна виконавська підготовка майбутнього вчителя музики, що здійснюється в навчальних закладах, є важливою складовою частиною його педагогічної майстерності. Однак і від педагога, і від студента залежить, чи будуть сформовані у майбутнього вчителя музики необхідні знання, уміння і навички, які стануть запорукою подальшого самовдосконалення у грі на музичному інструменті.

Список використаних джерел

1. Береза А.В., Нестерович Б.І. Удосконалення виконавської підготовки баяніста в процесі самостійної роботи: навч.-метод. посіб. / Адам Береза, Богдан Нестерович. – Вид. 2-ге, змін. і доповн. – Вінниця: Нова Книга, 2011. – 176 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
3. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2004. – 752 с.
4. Карпенко Т.П. Концертмейстерський клас : навчально-методичний посібник для музично-педагогічних і мистецьких спеціальностей / Т.П.Карпенко. – Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О.А., 2010. – 218 с.
5. Масол Л.М. Вивчення музики в 1–4 класах : навч.-метод. посібник для вчителів / Л.М. Масол, Л.В. Беземчук, Ю.О. Очаковська, Т.О. Неземнова. – Х.: Скорпіон, 2003. – 144 с.
6. Новий тлумачний словник української мови: У 4-х т. / Укладачі В.Яременко, О.Сліпущко. – Т. 3. – К.: Аконіт, 2000. – С.359.
7. Отич О.М. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога: історичний і методологічний аспекти : монографія / О.М. Отич / за наук. ред. І.А.Зязюна. – Чернівці: Зелена Буковина, 2008. – 440 с.
8. Отич О.М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти : монографія / О.М.Отич; за наук. ред. І.А.Зязюна. – Чернівці: Зелена Буковина, 2007. – 752 с.
9. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навчальний посібник / О.М.Пехота, В.Д.Будак, А.М.Старева, та ін.; За ред. І.А.Зязюна, О.М.Пехоти. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 240 с.
10. Подмазін С.І. Психологія особистісно-орієнтованого навчання. // Сучасні шкільні технології. ч. І. / Упоряд. І.Рожнятовська, В.В.Зоц. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. – С. 50–63.
11. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості : навчальний посібник / В. В. Рибалка. – К.: ІЗМН, 1996. – 236 с.
12. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька : навчальний посібник / О.П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2015 р.

ПРОЦЮК В.

Педагогический колледж Черновицкого национального университета
имени Юрия Федьковича, Украина

ИНСТРУМЕНТАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ

В статье рассматриваются особенности инструментальной подготовки студентов и ее важность для формирования профессионального педагогического мастерства учителя музыки.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка, инструментальная подготовка, педагогическое мастерство

PROTSIUK V.

Pedagogical College of the Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

INSTRUMENTAL MUSICAL PREPARATION AS A PART OF THE PEDAGOGICAL MASTERY OF THE TEACHER OF MUSIC

Integration of Ukrainian pedagogical education into the European and world educational space requires the awareness of guidelines and principles of modern professional and pedagogical training of

teachers. Professional pedagogical training of the music teacher includes the concept of «instrumental training», which is implemented in the process of learning the different disciplines (main musical instrument, additional musical instrument, accompaniment).

The aim of the article is to outline the features of instrumental training of students and its importance for the improvement of professional skills of the music teacher. Readiness of future teacher for the instrumental activity is a personal formation, which provides internal conditions for its successful performance. The teacher is not able to transfer to student all his experience, the amount of knowledge and skills, all his pedagogical mastery. However, it can help to create the conditions for this, to give the necessary recommendations, advice for forming the mastery of future teacher.

When student experiences the satisfaction from his success, it significantly affects the formation of the need to master the knowledge. It is natural that in the teacher's class all students have different preparation, different skills and abilities to learn new information. Also they implement the idea of the composer or advice and recommendation of the teacher according to their performing possibilities.

Besides it is important to work with students in a democratic style, which means, above all, to give them considerable independence in gaining the knowledge.

Consequently, instrumental performing preparation of the future teachers of music, carried out in educational institutions, is an important part of his pedagogical mastery. However, both teacher and student is responsible for the question whether the necessary knowledge and skills of the future music teachers will be formed, that will ensure further self-improvement, including playing a musical instrument.

Key words: *professional and pedagogical preparation, instrumental training, pedagogical mastery*